

Teknisk utveckling inom vård och omsorg om personer med nedsatt beslutsförmåga

Rapport

Myndigheten
för delaktighet

Myndigheten för delaktighet,
Titel: Teknisk utveckling inom vård och omsorg om personer med nedsatt
beslutsförmåga. Rapport.

Myndigheten för delaktighet
Serie A 2015:1 (diarienummer 2013/0062)
Utredare: Monica Rydén

Rapporten finns att ladda ner från myndighetens webbplats www.mfd.se.
Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet

Postadress: Myndigheten för delaktighet, Box 1210, 172 24 Sundbyberg
E-post: info@mfd.se
Fax: 08-600 84 99
Telefon: 08-600 84 00

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	6
Försöksverksamheterna	7
Miljöanpassningar	8
Etik	8
Upphandling	8
Information och kommunikation	9
Samordning med övriga delprojekt	9
Resultat	10
Resultat från försöksverksamheten i Västerås	10
Resultat från försöksverksamheten i Östersund	13
Resultat från försöksverksamheten i Värmdö	16
Resultat från försöksverksamheten i Täby	19
Resultat från försöksverksamheten i Trollhättan	22
Miljöanpassningar	26
Belysning av etiska frågeställningar	27
Upphandling	27
Information och kommunikation	28
Avslutning	30
Sammanställning av material som tagits fram i uppdraget	33

Sammanfattning

I denna rapport redovisar Myndigheten för delaktighet (MFD) resultat och erfarenheter av arbetet med ett uppdrag angående teknisk utveckling inom vård och omsorg om personer med nedsatt beslutsförmåga, som gavs av regeringen 2013. Det handlar främst om hur tekniska och inte minst IT-baserade hjälpmedel kan förbättra situationen i vardagen för personer med nedsatt beslutsförmåga. De insatser som myndigheten initierat och arbetat med är i sammanfattning:

- Försöksverksamheter i fem kommuner för att i praktiken testa teknikanvändning och miljöanpassningar.
- Genomgång av möjligheterna till miljöanpassningar och ett omfattande stödmaterial med inriktning på arbetet med personer med demenssjukdom.
- Genomlysning av etiska frågeställningar.
- Genomgång av förutsättningarna för upphandling av välfärdsteknologi.
- Sammanställning av goda exempel på arbete med välfärdsteknologi och miljöanpassningar, som stöd och inspiration till fortsatt verksamhetsutveckling i särskilt boende och daglig verksamhet.

”Klara är 29 år och bor i egen lägenhet i en gruppboende i Trollhättan. Hon har daglig sysselsättning som hon åker till varje dag. Klara utför mycket själv i sitt vardagsliv, men är ofta osäker på sin egen förmåga. Hon har stående rutiner som hon blir påmind om varje dag genom inplastade pappersbilder, som finns på ett schema i hennes kök. Bilderna har personalen tagit fram utifrån rutiner och aktiviteter som finns i Klaras vardagsliv idag. Det stöd Klara har består främst av påminnelser och muntlig handledning av personal.”

Klara och andra personer i liknande situation borde kunna ha nytta av moderna tekniska hjälpmedel och smarta miljöanpassningar. I det här uppdraget har vi försökt att ta reda på hur välfärdsteknologi och miljöanpassningar kan vara ett stöd för personer med nedsatt beslutsförmåga i vård och omsorg, och även hur tvångs- och begränsningsåtgärder kan reduceras. Klara är en av flera personer som har fått testa olika tekniska produkter i syfte att bli mer delaktig i de beslut som rör hennes egen vardag.

En av fem kommuner som har fått i uppdrag att bedriva försöksverksamhet är Västerås, där två olika demensboenden har gjort miljöanpassningar och testat välfärdsteknologi. Resultatet visar bland

annat att begränsande åtgärder i den fysiska boendemiljön minskade med hjälp av enkla miljöanpassningar och att de boendes integritet och rörelsefrihet kunde bibehållas. Med stöd av nya trygghetslarm fick de boende också möjlighet att förflytta sig självständigt både inom- och utomhus.

Försöksverksamheterna rapporterar goda erfarenheter men också vissa svårigheter. En framgångsfaktor har varit att det finns engagerade chefer. En svårighet har varit att upphandla och finna teknik som motsvarade de behov av stöd som man hade identifierat.

Uppdraget har visat att välfärdsteknologi och miljöanpassningar har potential att öka aktivitetsnivå, delaktighet och självständighet för personer med nedsatt beslutsförmåga. Det har också visat att dessa insatser kan minska användningen av begränsningar och tvång. Teknologi kan också minska beroendet av personalstöd.

Uppdraget har också visat att det saknas kunskap på verksamhetsnivå för att kartlägga behov av teknologiskt och miljöanpassat stöd för personer med funktionsnedsättning, såväl som att det saknas metoder för att finna rätt sorts teknik eller anpassning i miljön, utifrån den enskildes egna förutsättningar.

Inledning

Vuxna personer med nedsatt beslutsförmåga kan ha svårigheter att fatta välgrundade beslut. Det kan medföra att de i sin vardag blir beroende av stöd, till exempel i form av olika hjälpmedel eller genom att andra vägleder dem.

Myndigheten för delaktighet (MFD) har fått i uppdrag att stödja utvärderingar av miljöanpassningar, teknik och användning av hjälpmedel samt att ta fram informationsmaterial som beskriver teknisk utveckling inom området och som kan användas som vägledning vid upphandling.

MFD har utvecklat stödprocesser för implementering av miljöanpassningar, teknik och hjälpmedel och har koordinerat sina insatser med Socialstyrelsen, Inspektionen för vård och omsorg (IVO) och Svenskt Demenscentrum samtidigt har haft.

Uppdraget har pågått under 2013 och 2014 med målet att öka kunskapen om och användningen av välfärdsteknologi¹ (ny teknik och hjälpmedel) och miljöanpassningar för att därigenom förebygga och minska tvångs- och begränsningsåtgärder inom vård och omsorg.

På ett tidigt stadium riktades arbetet in mot ett antal insatser och delprojekt, som var:

- Starta försöksverksamheter för att i praktiken kunna testa teknikanvändning och miljöanpassningar.
- Göra en översyn av vilka miljöanpassningar som det finns kunskap om.
- Belysa etiska frågeställningar.
- Ta fram underlag och stöd för upphandling av välfärdsteknologi.
- Sammanställa goda exempel på användning av välfärdsteknologi och miljöanpassningar.

¹ Välfärdsteknologi är ett paraplybegrepp för kunskap och användning av teknik inom områdena hjälpmedel, produkter och informations- och kommunikationstjänster (IKT-tjänster). Välfärdsteknologi kan bidra till ökad trygghet, aktivitet och delaktighet i samhället samt stärka personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga till ett självständigare liv. Välfärdsteknologi kan även stödja eget boende och förebygga eller komplettera vård- och omsorgsbehov.

Försöksverksamheterna

I projektstarten beslutades att utvärderingar av teknik och miljöanpassningar skulle prövas i kommunal verksamhet. Inledningsvis gjordes avgränsningen att försöksverksamheten skulle bedrivas på särskilt boende inom demensområdet för att därefter utökas till att också omfatta personer med nedsatt beslutsförmåga inom LSS personkrets 1 (Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade).

Under första året fick två kommuner, Västerås och Östersund, bidrag för att testa och bygga upp kunskap i särskilda boenden för personer med demenssjukdom. Dessa två försökskommuner inledde sina uppdrag under 2013 och har fortsatt under 2014. Målgruppen, personer med nedsatt beslutsförmåga som bor på särskilt boende, har under projektets gång getts möjlighet att prova välfärdsteknologi och verksamheterna har gjort miljöanpassningar i lokalerna. Därefter har man utvärderat hur dessa insatser kan öka möjligheter till aktivitet och delaktighet och om välfärdsteknologi och miljöanpassningar kan användas för att förebygga och minska begränsnings-/tvångsåtgärder.

Att särskilda boenden valdes grundades på att tidigare uppdrag/projekt inom området inte har fokuserat specifikt på demens- eller omvårdnadsboenden utan skett i ordinärt boende.

Under 2014 utökades uppdraget med tre nya försökskommuner, Värmdö, Täby och Trollhättan och för personer med nedsatt beslutsförmåga som omfattas av LSS personkrets 1. Värmdö och Täby har provat teknik och miljöanpassningar inom daglig verksamhet och Trollhättan har valt att följa tre personers vardagsliv. Första steget för deras uppdrag var att göra en inventering av stödbehov med målet att uppnå ökad delaktighet för personer med nedsatt beslutsförmåga.

Nästa steg bestod i att finna och testa produkter som skulle kunna kompensera personens behov av stöd för att minska begränsningar inom de olika livsområdena boende, fritid och sysselsättning. Utöver välfärdsteknologiska produkter prövades även olika miljöanpassningar.

Viktigt har varit att försöksverksamheterna arbetat utifrån ett personcentrerat förhållningssätt och att de lade stor vikt på att underlätta aktiviteter i det dagliga livet samt att hitta hjälpmedel och metoder för kommunikation. En aktiv och meningsfull vardag skapar förutsättningar för att kunna påverka sin situation.

Att kunna kommunicera är en förutsättning för att fatta egna beslut. Det finns produkter och teknik som kan användas som stöd för kommunikation, men de används sällan eller aldrig för personer med nedsatt beslutsförmåga.

För att kunna vara delaktig i beslut som rör den egna vardagen är möjligheten att kunna orientera sig i tid och rum väsentlig. Försökskommunerna skulle testa vad som fungerar inom ramen för uppdraget.

Det förväntade resultatet var att det ska finnas goda exempel på stödprocesser för användning och interventioner från alla fem försöksverksamheter när uppdragen är slutförda.

Miljöanpassningar

Inom området miljöanpassningar finns relativt god forskning och kunskap om hur miljön påverkar tillgänglighet, orienteringsförmåga och kognitiva förmågor, men den används sällan vid exempelvis planering av nya boenden. Kunskapen inom området är också ganska låg hos personal som arbetar i dessa verksamheter.

Två externa experter inom området, Gun Aremyr och Helle Wiik, har anlitats för att ta fram en vägledning för miljöanpassningar. Syftet har varit att visa hur anpassningar i miljön kan påverka, underlätta och stödja aktivitetsförmågan och öka upplevelsen av delaktighet för personer med demenssjukdom, vilket i sin tur kan minimera begränsnings- och tvångsåtgärder. Utgångspunkten för deras arbete har varit de Nationella riktlinjerna för vård och omsorg vid demenssjukdom (Socialstyrelsen 2010).

Etik

Etiska frågeställningar uppstår ofta kring användningen av välfärdsteknologi. Det kan handla om allt ifrån att försöka säkerställa att beslut fattas för den enskildes bästa, snarare än för exempelvis personalens bästa, till frågor som handlar om säkerhet och hälsa. För att belysa etiska aspekter vid användning av miljöanpassningar och välfärdsteknologi har professor Lars Sandman vid Borås Högskola anlitats. Han har sammanställt en vägledning med tillhörande frågeformulär som personal kan använda som underlag när etiska frågor uppstår.

Upphandling

Att upphandla informations- och kommunikationsteknik kräver kunskap om verksamheten, användaren och tekniken. Många kommuner har efterfrågat stöd vid upphandling av välfärdsteknologi. Ett informationsmaterial har tagits fram som beskriver den tekniska utvecklingen inom området. Materialet är tänkt att kunna användas som vägledning vid upphandling.

Målgruppen för informationsmaterialet kan vara upphandlingsspecialister, verksamhetskunniga inom vård och omsorg samt teknik-

och fastighetsspecialister i de upphandlingsteam som genomför upphandlingar.

Information och kommunikation

De kommunikativa insatserna syftar till att uppfylla målen om ökad kunskap kring välfärdsteknologi och miljöanpassningar för att förebygga tvång och begränsningar, att öka delaktighet för personer med nedsatt beslutsförmåga och att förmedla att utgångspunkten alltid är den enskilde individen. Under projektets första del har det handlat om att vägleda och samverka med försöksverksamheterna och att delta vid olika konferenser/forum där MFD har informerat om uppdraget och dess mål.

Under 2015 kommer Myndigheten för delaktighet att arbeta strategiskt med kommunikation för att uppnå målen i projektet. Resultat och erfarenheter ska sammanställas till informations- och kunskapsmaterial för att öka användningen av välfärdsteknologi och miljöanpassningar som kan ge personer med nedsatt beslutsförmåga ökad självständighet. Informationsmaterialet kommer att finnas på myndighetens webbplats www.mfd.se.

Samordning med övriga delprojekt

Av regeringsuppdraget framgår det att Myndigheten för delaktighet ska koordinera sina insatser med de insatser som Socialstyrelsen, Inspektionen för vård och omsorg och Svenskt Demenscentrum samtidigt utför. Socialstyrelsen har haft samordningsansvar för delprojektet. Regelbundna möten har skett där upplägg och genomförande har diskuterats inom de olika delprojekten.

Även resultat och erfarenheter från tidigare genomförda regeringsuppdrag har nyttjats. Dessa är till exempel Teknik för äldre, Teknik och demens, Hjälpmedel i fokus – för personer med psykiska funktionsnedsättningar och Digitala trygghetslarm – Ny teknik i nya infrastrukturer.

Resultat

Resultat från försöksverksamheten i Västerås

Västerås stad har sedan 2006 arbetat med informations- och kommunikationsteknik (IKT) inom äldrenämndens ansvarsområde. Ett flertal projekt har genomförts och implementerats i ordinarie verksamhet. Västerås ligger långt fram i utvecklingen av välfärdsteknologi inom äldreomsorg.

Fokus har hittills legat på teknologi i ordinärt boende. Det finns ett stort behov av att fortsätta utveckla insatser även i särskilt boende då andelen äldre med stort omsorgsbehov ökar. Verksamheterna behöver även svara upp till det ökande intresset för teknikstöd hos äldre och deras anhöriga. Uppdraget från Myndigheten för delaktighet är en del i ett större projekt inom Västerås stad, Välfärdsteknologi på äldreboenden, som vänder sig till fler målgrupper.

Västerås ser stora möjligheter att stärka personer med nedsatt beslutsförmåga och demenssjukdom genom ökad användning av ny välfärdsteknologi. Att använda välfärdsteknologi i vardagen på ett boende för personer med demenssjukdom ger värdefulla nya verktyg för aktivering och stimulans. Begränsande åtgärder i den fysiska boendemiljön minskas och personens integritet och rörelsefrihet kan bibehållas. Med stöd av nya trygghetslarm kan personer ges möjlighet att förflytta sig självständigt både inom- och utomhus. Vid val av trygghetslösning måste alltid individens behov vara i centrum. Den nya tekniken måste erbjuda möjlighet till anpassning efter individens unika behov.

Två gruppboenden för personer med demenssjukdom har deltagit som försöksverksamheter. Valet av boende skedde utifrån enheternas olika boendestruktur och åldersgrupper. Avsikten med att ha enheter med olika förutsättningar var att ge projektet bredare erfarenheter.

En enhet valdes ut för att prova nya trygghetslösningar. Fokus under projektet har varit att ”öppna upp boendet” det vill säga att hitta ny teknik som möjliggör en minskning av begränsande åtgärder i miljön.

Västerås stads tidigare arbete mot ordinärt boende har visat att tillsyn med stöd av nya trygghetslösningar medfört stora vinster för den enskilde. Med hjälp av välfärdsteknologi stärks individens integritet och möjlighet till aktivitet. En frågeställning var om dessa positiva resultat från ordinärt boende är överförbara på personer med demenssjukdom som bor på särskilt boende.

Erfarenheter av nytt trygghetssystem

Det boende som valdes ut för att se över trygghetslösningarna hade ett larmsystem som inte var individanpassat. Ett larm som utlöstes hördes i hela byggnaden. Ett teknikföretag fick i uppdrag att ta fram ett trygghetssystem med perspektivet att den nya tekniken skulle möjliggöra systematisk individanpassning utifrån den enskildes behov. Tillsammans med teknikföretaget satte verksamheten upp ett antal parametrar för hur man ville att ett nytt trygghetssystem skulle fungera.

Fram till projektets avslutning i oktober 2014 har tre avdelningar öppnats upp med stöd av det nya trygghetssystemet. Det nya systemet har också lett till ett förändrat arbetssätt. Resultaten är mycket positiva. Flertalet av de boende rör sig självständigt mellan avdelningarna framförallt på "sitt eget våningsplan" och flera tar spontant nya sociala kontakter med personer på andra avdelningar. Personalen ser redan efter den inledande perioden att de boendes fokus kring dörrarna har minskat. Minimering av generella dörrlarm i det befintliga larmsystemet samt reducering av ljud från avdelningsdörrar under kvälls- och nattetid har lett till en tystare och lugnare miljö. Nattpersonal beskriver att flera av de boende sover bättre och de drar egna slutsatser att detta hör ihop med de åtgärder som har gjorts. Flera medarbetare ger uttryck för att deras arbetsmiljö har förbättrats.

Erfarenheter kring surfplatta för aktivering och kommunikationsstöd

Försöksverksamheterna i Västerås har testat att använda surfplattor som stöd för aktivering stimulans och kommunikation.

Varje avdelning utrustades med en surfplatta. Trådlöst nätverk fanns på båda enheterna. Varje avdelning utsåg en inspiratör som hade huvudansvar för att visa och inspirera övriga medarbetare. Då målet var att skaffa nya erfarenheter kring att arbeta med surfplatta för personer med demenssjukdom gavs personalen fria ramar att utforska möjligheterna.

Erfarenheterna visar att användning av surfplatta innebär många nya möjligheter till aktivering för personer med demenssjukdom. Genom möjligheten att fotografera aktiveter under dagen eller att söka efter bilder och ord på internet kan surfplattan även ha en betydande funktion i att stötta kommunikation. På enheten med yngre boende har surfplattan fått en central funktion vid aktivering där den används många gånger per dag, både tillsammans med personal och på egen hand.

Tillgång till musik som enkelt kan plockas fram utifrån personens önskemål är det som har varit mest positivt. Förutom musik används surfplattan till att spela olika spel, läsa tidningar, lösa korsord och titta på filmklipp från You Tube och SVT play.

Möjligheten att fotografera med hjälp av surfplattan i vardagliga situationer har också varit uppskattad. Bilderna används bland annat som minnesstöd i samtal mellan boende och personal men även mellan boende och anhörig. Att kunna ”googla” efter ord har visat sig vara extra värdefullt för tvåspråkiga personer, exempelvis vid svårigheter att komma på ord från barndomens språk.

Att hitta bra former för att använda ett kommunikationsprogram visade sig inte var helt lätt. Två surfplattor utrustades med kommunikationsprogrammet Dialog Comai. Programmet introducerades tidigt i projektet och ”it-mognaden” och modet att våga använda teknikstöd i arbetsrelaterade situationer tillsammans med boende var vid den tidpunkten låg. Personalen hade fullt upp med att ta till sig att använda surfplatta på arbetstid.

En viktig faktor för en lyckad implementering är att chefen är engagerad och är tydlig med att tekniken ska vara en del i vardagsarbetet. En utmaning har varit att personal ska tillåta att surfplattan ligger framme i verksamheten för att kunna ta tillvara spontana stunder för aktivering.

Erfarenheter av aktivering med jDome BikeAround

jDome BikeAround är en cykel för virtuella cykelturer som tagits fram på Hälso-teknikcentrum vid Högskolan i Halmstad. Personen som cyklar sitter på en vanlig stol eller rullstol med fötterna placerade på pedaler och händerna på ett cykelstyre, och styr och trampar liknande en vanlig cykel. På en välvd projektduk framför sig ser personen det område som han eller hon har valt att cykla i. Genom virtuella cykelturer på välbekanta vägar eller gator, som exempelvis sin barndoms by eller ungdomskvarter, öppnas möjligheter till att minnas händelser och därmed inspirera till samtal. Förutom tillfällen till ökad kommunikation med personal, anhöriga och andra, upplevs ofta kombinationen av rörelse, fokusering och minnesbilder som stimulerande.

Att använda cykeln var mycket positivt och lockade till skratt både hos boende och hos personal. Det gav personalen ett helt nytt verktyg att skapa goda samtal med de boende och ny möjlighet till reminiscens, det vill säga hågkomst av minnen. Där anhöriga bjöds in mottogs det positivt och gav nya möjligheten att uppleva gemensamma minnen.

Miljöanpassningar

Inomhusmiljön på försöksverksamheterna i Västerås var inte i större omfattning anpassad för att understödja aktivitets- och delaktighetsupplevelse hos de boende. Exempelvis saknades tydliga markörer för vägledning och igenkänning för att öka möjligheten till rumslig orientering, till exempel i trapphus, hiss och vid entrén.

För att kunna skapa en ”tryggare stig” inomhus fick varje våningsplan en egen färg; våning 1 grön, våning 2 blå och våning 3 röd. I samråd med ansvarig för brandskydd köptes ett mindre antal möbler in för att skapa en mötesplats mellan avdelningarna. Även möblerna skulle vara i våningens färg.

Avdelningsdörrarna, sett från trapphuset, markerades i respektive vånings färg. Även pelare, som tidigare haft samma gula färg på alla våningar, målades i sin vånings färg. För att öka möjlighet till orientering färgkodades även hissknapparna.

Dörrar som inte behövde dra till sig uppmärksamhet kamouflerades. Fyra dörrar i trapphuset och två på avdelningarna kläddes med fototapet. Dörrarna ledde till medicinförråd och till personalutrymmen. Fototapeten skulle även bidra till en trevligare miljö att vistas i. Entrédörren på bottenvåningen gjordes mer diffus. Den tidigare blå kontrastfärgen ersattes med en vit färg och dörrglaset frostades.

Då arbetssättet att ha fler öppna dörrar på boendet kommit igång i slutet av projektet är det inte möjligt att dra stora slutsatser kring vad miljöåtgärderna har haft för betydelse. Det som dock klart framkommit är att åtgärderna gjort skillnad för vissa individer och personal. Ett bra exempel är entrédörren som kamouflerats. En boende uppmärksammade förändringarna direkt. ”Vad har ni gjort av ytterdörren? Vill ni inte att vi ska hitta ut?”, undrade hon. Under de första veckorna med det nya öppna arbetssättet har få boende visat intresse för att gå ut genom entrédörren på egen hand. Frostning av entrédörrarna upplevs även bidra till ökad trygghet och integritet för boende och personal. Nattpersonal beskriver att det tidigare har förekommit att personer utifrån stått och tittat in under kvällar och nätter. Detta är inte längre ett problem.

Se sid 33, Sammanställning 1: "Försöksverksamhet i Västerås stad. Kan användning av välfärdsteknologi och åtgärder i boendemiljö minska begränsningsåtgärder?"

Resultat från försöksverksamheten i Östersund

I Östersunds kommun bor idag ca 60 000 innevånare. Av dessa bor cirka 650 personer på särskilda boenden för äldre. I kommunen finns inga särskilda demensboenden varför det bor personer med demenssjukdomar på alla särskilda boenden. Det innebär att all personal som arbetar på boendena måste ha kunskap och möjligheter att kunna bidra till en meningsfull dag för dessa personer.

Liksom Västerås stad har Östersunds kommun tidigare erfarenhet av att arbeta med välfärdsteknologi – erfarenheter som har varit viktiga i detta uppdrag.

När Socialstyrelsen upphävde föreskriften om tvångs- och skyddsåtgärder 2010 påbörjades ett arbete för att utveckla den personcentrerade vården i syfte att minska skyddsåtgärder med risk för upplevelse av begränsning. Resultatet av arbetet ledde till att en ny rutin togs fram 2011 som beskriver en metod för bedömning och förskrivning av skyddsåtgärder.

Östersund har sedan tidigare erfarenhet av projekt kring positioneringslarm för personer med demenssjukdom som bor i ordinärt boende, bland annat från ett projekt som drevs med stöd från Hjälpmedelsinstitutet. Framför allt gav detta projekt viktiga kunskaper om möjligheter och svårigheter som kan uppstå när ny teknik ska implementeras i den komplexa verklighet som kommunal vård och omsorg är.

För att få en snabb uppstart informerades alla chefer på kommunens boenden, såväl i egen regi som privata utförare, om försöksverksamhetens uppdrag och syfte. Alla boenden erbjöds möjligheten att delta i projektet. Av kommunens 24 boenden valde 17 att delta i försöksverksamheten. Tanken med att erbjuda alla boenden att delta i projektet var att få en bred representation av boenden som därmed bättre kan spegla den verklighet som projektet syftar att påverka. Detta har medfört att de fått viktiga kunskaper om förutsättningarna för implementering av ny teknik i flera olika personalgrupper. Utifrån diskussionerna på en workshop valde projektledningen att starta tre olika delprojekt för att prova surfplattor, jDome BikeAround samt positioneringslarm.

Syftet med att prova att använda surfplattor på särskilda boenden har varit att få kunskap om hur dessa kan skapa stunder av meningsfullhet och delaktighet samt underlätta kommunikation. Målgruppen har i första hand varit personer med demenssjukdom men alla personer som bor på det särskilda boendet har, om intresse funnits, kunnat använda surfplattan.

De boenden som har fått möjlighet att använda surfplattan uppger till största delen positiva erfarenheter såväl för personer med demenssjukdom men även för övriga personer som bor på boendena. På alla boenden har man erfarenheter av att oroliga och rastlösa personer med demensdiagnoser blir lugna och intresserade en stund när man tittar eller lyssnar på något som är bekant och som man har en relation till. En anställd berättar: ”Att se glädjen i blicken hos någon som tappat språket, när man får se bilder och skyltar från sin hembygd, eller när favoritmusiken spelas upp, är en fantastisk upplevelse.”

De ansvariga undersköterskorna tycker att surfplattan är en relativt enkel och smidig teknik som ger möjligheter att skapa meningsfulla stunder både spontant men även för mer planerade aktiviteter. Den går att använda både individuellt och i grupp. Surfplattans alla

möjligheter gör det lätt att individanpassa aktiviteter och samtalsämnen vilket skapar glädje för personen men även för personalen.

De negativa erfarenheterna som framkommer handlar framför allt om brister i de trådlösa nätverken och om svårigheter att implementera nya arbetssätt. Alla framhåller att tillgången till snabba trådlösa nätverk är en förutsättning för att man ska kunna fånga stunden och jobba individuellt.

Alla ansvariga undersköterskor är överens om att användning av surfplattor på särskilda boenden bör utvecklas och spridas till alla boenden som ett utmärkt verktyg att skapa meningsfulla stunder för personer som bor på särskilda boenden. Dessa stunder kan minska oro och irritation och skapa trygghet och intresse. De hinder de ser för denna utveckling är bristande stöd från chefer och okunskap om själva tekniken hos personalen.

Erfarenheter av jDome BikeAround

jDome BikeAround har använts väldigt varierat på de olika boendena. Det är endast ett boende som använt cykeln mer regelbundet. Den ansvariga utföraren för det boendet har själv införskaffat jDome BikeAround. I samband med installationen fick personalen både utbildning om hur tekniken fungerade men även information och inspiration från personal på ett boende i annan del av Sverige som redan använder jDome BikeAround.

De boenden som fått prova cykeln via detta projekt har endast fått utbildning kring teknikanvändning. De ansvariga undersköterskorna på dessa boenden anser att detta inte är tillräckligt. Man behöver även inspiration från andra användare för att komma igång att använda cykeln.

All personal anser att jDome BikeAround kräver en strategisk placering. Den ska stå lätt tillgänglig och synlig. De boenden som har valt en bra placering menar själva att det påverkar användningen positivt. Alla boendena har använt en vanlig stol att sitta på när man cyklar, vilket inte har varit optimalt. Den speciella stol som finns att köpa till systemet menar man är bättre för hela upplevelsen av cykelturen.

För att få en fortsatt positiv utveckling av användning av jDome BikeAround menar personalen att det krävs ett tydligt stöd från chef och ledning. Det går inte att implementera ny teknik om inte chefen finns med och stödjer införandet och användandet. Det kan handla om att till en början planera in tid för att komma igång. Det krävs även utbildning och inspiration till all personal på boendet. För att utveckla användandet behöver ansvariga personer på de olika boendena träffas och utbyta erfarenheter och inspirera varandra till nya användningsområden. Alla är överens om att jDome BikeAround kan tillföra nya positiva upplevelser för personer med demensdiagnos.

Erfarenhet av positioneringslarm på särskilda boenden

Ett av delprojekten handlade om att testa positioneringslarm. Syftet var att få kunskap om hur positioneringslarm kan användas som ett arbetssätt på särskilda boenden i syfte att minska känslan av begränsning hos personer med demenssjukdom och nedsatt orienteringsförmåga. I projektet utvecklades en metod som utgår från Östersunds kommuns "Rutin för användning av skyddsåtgärd" som tydliggör när och hur en person med nedsatt orienteringsförmåga kan erbjudas ett positioneringslarm vid utevistelse samt hur anhöriga görs delaktiga i detta.

Tre särskilda boenden erbjöds, och tackade ja, till att ingå i delprojektet. Av olika orsaker har delprojektet ännu inte kommit igång. Det har bland annat varit svårigheter att få tillgång till det positioneringslarm som bedömts passa bäst i projektet och man har varit tvungen att prioritera positioneringslarm till personer i ordinärt boende före larm till personer i projektet.

Endast ett av de tre boendena har bedömt att det finns personer på boendet som har varit aktuella för att testa positioneringslarm. Övriga boenden har inte haft några personer som har varit lämpliga att ingå i projektet. De personer med nedsatt orienteringsförmåga och som själva velat gå ut, har bedömts haft stort behov av personal vid utevistelse.

Se sid 33, Sammanställning 2: "Försöksverksamhet i Östersunds kommun. Hur kan ny teknik bidra till en mer meningsfull dag för personer med nedsatt beslutsförmåga?"

Resultat från försöksverksamheten i Värmdö

Skärgårdsverkstan är en del av Värmdö dagliga verksamhet. De erbjuder daglig sysselsättning för personer med utvecklingsstörning med stora vård-, omsorgs- och tillsynsbehov samt för personer med autismspektrumtillstånd med utmanande beteende. Personerna som deltar i verksamheten har stort behov av en tydlig och förutsägbar dag.

Ett flertal av deltagarna har stora kommunikativa nedsättningar vilket begränsar möjligheten att kunna vara delaktig i beslutsfattande om sina egna liv, till exempel val av dagliga aktiviteter och sysselsättningar. Behovet av välfärdsteknologi som kan vara ett stöd i beslutsförmågan, produkter som kan öka delaktighet och stimulerar utvecklingen och teknik som kan minska tvångs- och begränsningsåtgärder, är därför stort.

Det innebär att personal som arbetar på verksamheten måste ha insikt och kunskap om vad det innebär att ha en funktionsnedsättning som utvecklingsstörning och autismspektrumtillstånd och kunna bidra till en meningsfull dag som utvecklar, stimulerar och möjliggör till del-

aktighet för deltagarna och som minskar tvång och begränsningsåtgärder. Under projektets försöksperiod deltog 16 personer med nedsatt beslutsförmåga och åtta anställda samt tre personliga assistenter.

Erfarenheter av surfplattor med appar

Ett av målen i projektet var att testa olika kommunikationsprogram till surfplattor. Syftet var att få kunskap om hur appar kan användas som verktyg för att skapa struktur för individen, underlätta kommunikation och ge ökad trygghet och delaktighet.

En av apparna som prövades var fotoappen ”Photo 365”. Fotografier togs under dagens alla aktiviteter för att få en sammanfattning av vad deltagaren hade gjort och vad som hänt under dagen/veckan. Den användes vid några tillfällen för att föra en dialog med exempelvis god man eller andra deltagare och för att möjliggöra aktiva val, till exempel genom att peka på ett foto för att välja aktivitet. Deltagaren gjorde utan hjälp av personal egna val och det blev väldigt tydligt vad deltagaren ville. Vid de tillfällena upplevde personal att deltagaren blev mer trygg, lugn, glad och att tvångsbeteenden försvann helt. Personalen upplevde även att själva arbetet med deltagaren var lättare då deltagaren blev mer självständig.

Appen ”Min rutin – Schema – Stoppur för barn” prövades också. Tillsammans med deltagare skapades och anpassades rutiner och man lade in bilder eller egna fotografier. Varje deltagare bar med sig surfplattan i en specialväska under hela sin dag, ute som inne. De flesta deltagare med autismspektrumtillstånd som använde appen kunde vara mer delaktiga och självständiga, schemat för dagen blev tydligare och de fick färre utbrott. Personalen upplevde skillnaden på en gång och upplevde att deltagarna fick en betydligt bättre dag då de förstod vad som skulle hända, när och med vem och i vilket moment, trots att de redan hade ett tydligt schema med bilder på väggen i sitt rum. Deltagarna blev mindre utåtagerande, mindre oroliga och mycket mer tillfreds. Personalen upplevde även att det blev lättare att arbeta med deltagaren och lättare att kommunicera.

Enklare tidsappar prövades när man genomförde olika inomhusaktiviteter samt även vid rastaktiviteter. Dessa appar användes dock inte i samma omfattning som övriga appar. En deltagare som använde en tidsapp i pauserna mellan olika aktiviteter upplevdes mindre orolig och hade lättare att växla aktivitet. Deltagaren upplevdes även mer fokuserad på här och nu. Personalen upplevde deltagaren mer tillfreds och lättare att jobba med eftersom kommunikationen fungerade bättre. En av personalen uttryckte det som att motivera deltagaren i sin aktivitet hade blivit ”irriterande enkelt, att vi inte förstod detta tidigare”. Att det skulle underlätta förstod man, men inte så fort och i den omfattningen.

Erfarenheter av Twister tandemcykel med hjälpmotor

En Twister tandemcykel, reflexvästar samt hjälmar köptes in till verksamheten. Personalen fick en genomgång i hur man använder cykeln och en huvudansvarig för cykeln valdes ut.

Samtliga deltagare som använde sig av Twister tandemcykel hade positiva upplevelser. Cykeln användes vid både mild och stark oro, och oron avtog helt under cykelturen. Deltagarna blev lugna och glada under turen och känslan varade från 20 minuter upp till en hel eftermiddag. En av deltagarna upplevdes mer kommunicerbar och använde rätt ord i rätt sammanhang, vilket deltagaren mycket sällan gör. Denne uppvisade även en förmåga att förstå ett val och kunde uttrycka en vilja.

Sinnenas rum

Syftet med detta delprojekt var att pröva hur ett rum som stimulerar syn, hörsel och känselsinnena kan väcka och skapa kommunikation, samhörighet och minnen. "Sinnenas rum" är specialinredda rum där en person kan välja mellan att vara i ett bollhav, med eller utan belysning, att sitta eller stå i sinnenas skog eller att betrakta en bubbelvägg. Personen kan själv eller med hjälp av personal styra ljus och/eller ljudeffekterna i rummet.

De flesta deltagare använde rummen och de olika upplevelserna vid oro och stor frustration. De flesta gånger gav det en lugnande effekt och några gånger även uppvisad glädje som skratt. Personalen upplevde att deltagarna i de allra flesta fall blev harmoniska och att begränsningsåtgärderna minskade. Personalen bedömde att den positiva effekten satt i allt från fem till trettio minuter. Vid några få tillfällen upplevdes inte de olika sinnesupplevelserna som stimulerande eller lugnande och försöket fick avbrytas.

Värmdö dagliga verksamhet kommer att fortsätta utveckla verksamheten efter projektets slut. Alla som börjar på daglig verksamhet kommer att få en egen surfplatta och målet är att den ska ersätta kontaktboken. Nästa steg är att få med alla berörda som jobbar tillsammans med deltagare på Värmdö daglig verksamhet och boendepersonal samt godemän och anhöriga i arbetssättet med surfplattan. De vill vara delaktiga i att sprida det goda exemplet och hjälpa andra att komma igång och inte behöva göra de misstag man gjorde innan man förstod hur den digitala världen ser ut och vad man behöver tänka på för att det ska gå bra redan från början.

Se sid 33, Sammanställning 3: "Försöksverksamhet i Värmdö kommun. Teknisk utveckling inom vård och omsorg om personer med nedsatt beslutsförmåga."

Resultat från försöksverksamheten i Täby

Kemisten är en daglig verksamhet för personer med grav utvecklingsstörning med stort omsorgsbehov. Verksamheten har 25 deltagare och arbetar med sinnesstimulering enligt Snoezelen (sinnesstimulering i en anpassad miljö kopplat till ett speciellt förhållningssätt).

Verksamheten arbetar med olika dataprogram vilka styrs med en manöverkontakt. Det finns även en flexiboard och man använder hjälpmedel som Big- och Little Mac och step by step. Personalen har kunskap om det som finns idag, men arbetar inte medvetet med vidareutveckling och ser detta som ett nödvändigt förbättringsområde.

Flera av rummen på Kemisten har en brokig miljö och det är svårt att orientera sig i lokalerna. Att arbeta med miljöanpassningar, både inomhus och i utemiljön, har också varit ett av målen i projektet.

Exempel på frågeställningar i uppstarten av projektet var:

- Hur kan brukare påkalla uppmärksamhet med hjälp av välfärdsteknologiska hjälpmedel?
- Hur kan brukare med hjälp av kommunikationshjälpmedel vara mer delaktiga och klara av att fatta beslut i sina genomförandeplaner?
- Hur kan vi hitta fungerande arbetsmetoder för att hjälpa assistenter till brukare att förstå sitt uppdrag och att inte bli företrädare för brukaren?
- Finns det välfärdsteknologi för att skapa schema där brukare själv kan boka sin dag i de olika aktivitetsrummen?
- Kan man skapa valmöjligheter i matsalen för brukare att vara delaktig och själv kunna välja mat och dryck?
- Finns det möjlighet att skapa ett aktivitetsrum baserat på årstider där man kan stimulera sinnen med välfärdsteknologi?
- Hur kan man skapa tydlighet i lokalerna så att brukarna lätt kan orientera sig och veta vad som finns bakom respektive dörr?
- Hur kan man, med de begränsade ytor som finns, skapa en utemiljö där man kan arbeta med sinnesstimulering?

Erfarenheter kring miljöanpassningarna

Rummen på Kemisten var brokiga. Korridorerna var målade i sammanlagt sju olika färger och det satt många olika saker på väggarna. Detta ville man förbättra, bland annat för att underlätta orientering inomhus.

Tavlor, dekorationer och diverse möbler som inte hade någon funktion togs bort och väggarna målades om. Fönster som var störande fick gardiner i samma ton som väggen. Toaletterna fick toalettsitsar i avvikande färg och försågs med dörrskyltar med pictogrambilder. Även dörrar till duschar och förråd fick skyltar med pictogrambilder.

I matsalen togs en vägg bort och ersattes med en bänk för dator med pekskärm. I en annan matsal satte man upp ljudabsorbenter för att dämpa ljudet. Tallrikar med blommönster har bytts ut till mörka och ljusa tallrikar för att kunna servera mat så den syns på tallriken.

Kemisten har en så kallad aktivitetspromenad. Det finns ett antal utspridda aktiviteter utefter en promenadslinga för rullstolar där man kan stanna till eller passera. Deltagarna kan själva styra start, stopp och mål. Slingan ska erbjuda olika typer av upplevelser, saker att titta på och olika ljud. För att uppleva att man förflyttar sig är slingan utformad så att man får känslan av att passera olika ”rum”. Tyg, färg och ljus har använts för att få den känslan. Under projekttiden har slingan anpassats och har nu blivit mer renodlad på intryck.

Erfarenheter kring införskaffad teknik

Teknik som införskaffats inom ramen för projektet är exempelvis surfplattor, tv-skärm, dator med pekskärm, wifiskrivare, reläboxar och manöverkontakter.

Många av deltagarna har svårt med handmotoriken och för att användaren ska kunna klicka sig fram på surfplattan behövs en Applicator som man kopplar en manöverkontakt till. Detta gör det möjligt för deltagaren att göra olika val på detta sätt. Det är få appar som är möjliga att styra med extra kontakter och det kommer att behövas mer tid för att kunna testa olika lösningar. Däremot har deltagarna kunnat välja musik med hjälp av iPad och manöverkontakter. Apparna ”Story Creator” och ”My Picture Book” har laddats ner för att användas som en kontaktbok. Med hjälp av dessa appar har brukaren kunnat berätta om sin dag med hjälp av bilder och även kunnat spela in meddelande till varje bild.

Teknikinköpen har varit individanpassade. En brukare fick en minisurfplatta som kunde användas för att översätta svenska till brukarens hemspråk. Minisurfplattan är lite lättare att ta med sig. Översättningen har kunnat ske med hjälp av gratisprogrammet Google

Översätt. Brukaren har under tiden för projektet fått kommunikationshjälpmidlet ”Go Talk Now” som förskrivet hjälpmedel.

Brukarna har också kunnat ladda ner böcker, och har kunnat välja om de vill ha boken uppläst eller ej. Detta gör att brukarna har fått tillgång till böcker på ett enklare sätt och det har förenklats för personalen.

Med hjälp av Apple TV kan man koppla upp sig mot en tv-skärm. Detta har gett möjlighet att samlas kring en bok eller titta på YouTube-klipp tillsammans. När det är genomförandeplansmöten kan bilder visas som är inlagda i foto-apparna, vilket är mycket uppskattat av anhöriga.

En dator med pekskärm har placerats i matsalen. Där kommer bilder att läggas in för att man ska kunna välja vad man vill ha till mellanmål.

Där ska även finnas en mapp för alla brukare med bilder på vilken tallrik, bestick och mugg/glas som brukaren använder samt vilken kost som gäller; vegetariskt, timbal, laktosfritt eller glutenfritt. Detta ger möjlighet för vikarier, assistenter och även ordinarie personal som hjälper till i en annan grupp att föra ett samtal direkt med brukaren med hjälp av bildstödet i datorn. Man behöver inte gå och fråga. Datorn är vridbar i alla vinklar vilket gör det möjligt för de brukare som har bra handmotorik att själva trycka på skärmen.

Aktivitetspromenaden körs med en så kallad AKKA Platta. Syftet med slingkörning med AKKA Platta är att ge möjlighet till självständig förflyttning. För de flesta i verksamheten är detta det enda sättet att kunna förflytta sig själv. Eftersom brukaren själv kan kontrollera start och stopp, så skapas möjlighet att uppleva och förstå orsak och verkan; när jag trycker på kontakten kör jag framåt, släpper jag så stannar jag. Man får en bättre kroppsuppfattning och blir medveten om handen när man trycker på kontakten. Det är viktigt för alla att kunna påverka och detta ger möjligheten att åka till ett ställe som man tycker verkar intressant, stanna när man så önskar eller att åka ifrån något.

Slingkörning kan även ge en bättre fysik och andning. När personen blir mer aktiv och tittar sig omkring leder det till en bättre hållning vilket i sin tur förbättrar andningen. Motivationen att utforska nya saker kan också öka vakenhetsgraden. Slingan erbjuder olika miljöer för syn, hörsel och känselintryck och vissa objekt längst slingan kan man sätta på och stänga av själv med hjälp av kontakten.

Målet framöver är att all personal ska ha kunskap om hur AKKA Platta fungerar och vad syftet med slingan är. Att självständigt kunna förflytta sig innebär en möjlighet att få bestämma själv. Personalen måste också se till att skapa tillfällen att använda AKKA Plattan.

Det som är tydligt i en verksamhet som riktar sig till personer med grav utvecklingsstörning är att det tar tid att implementera nya moment. Först måste personalen kunna hantera tekniken fullt ut för att sedan kunna börja arbeta med brukarna. Därtill kommer en lång inlärningsperiod för brukarna. Projekttiden har varit relativt kort och man kan därför inte se något slutresultat än vad gäller tekniken. När det gäller miljöanpassningarna kan man däremot se en klart positiv förbättring.

Se sid 33, Sammanställning 4: "Försöksverksamhet i Täby kommun. Valfärdsteknologi och miljöanpassningar."

Resultat från försöksverksamheten i Trollhättan

Trollhättans stad har valt att fokusera på gruppen unga vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar. I projektet följdes tre personer i deras vardagsliv och behov, intressen, resurser och svårigheter kartlades. Utifrån kartläggningen skapades individuella anpassningar i miljön och/eller teknologisk och pedagogisk lösning för ökad självständighet, delaktighet och trygghet.

En viktig utgångspunkt har varit att utgå ifrån individen och inte från tekniken. Teknik som stöd måste utgå ifrån användarens behov och kräver en unik pedagogisk utformning, utifrån personens vardagsliv, förutsättningar, intressen, och önskningar.

Här följer några exempel från två av projektets deltagare. Deltagarna har getts fiktiva namn i rapporten även om de är stolta över att delta i studien och själv gärna framträder med namn och bild.

Klara

Klara är 29 år och bor i egen lägenhet i en gruppboende. Hon har daglig sysselsättning som hon åker till varje dag. Klara har ett aktivt fritidsliv med fotbollsträning, musikvällar på FUB och biobesök. Klara utför mycket själv i sitt vardagsliv, men är ofta osäker på sin egen förmåga. Hon har stående rutiner som hon blir påmind om varje dag genom inplastade pappersbilder, som finns på ett schema i hennes kök. Bilderna har personalen tagit fram utifrån rutiner och aktiviteter som finns i Klaras vardagsliv idag. Det stöd Klara har består främst av påminnelser och muntlig handledning av personal. Veckans aktiviteter och vardagsrutiner planeras tillsammans med personal utifrån de bilder som finns tillgängliga. När Klara önskar nya fritidsaktiviteter har hon oftast fått en inbjudan om en aktivitet eller ett erbjudande om att följa med någon i sin omgivning.

Eftersom hon har begränsad föreställningsförmåga har hon svårt att önska det hon inte ser. Personal uttrycker att Klara sällan tar egna initiativ till aktiviteter utanför boendet. Utifrån kartläggningen valde

man att fokusera på att öka delaktigheten och valmöjligheten i planeringen av veckans aktiviteter med hjälp av digital kalender, att ersätta muntliga påminnelser med teknikstöd och att kunna tvätta självständigt.

Klara har testat en digital almanacka, ”SmartKalender”, på en surfplatta där veckans händelser läggs in, rutiner, högtider och tillfälligt planerade händelser. Surfplattan har fyllts med ett antal bilder som sorterats i olika album. Även bilder på praktiska sysslor i hemmet lades in. Klara hanterade kalendern själv efter att övat på den några gånger.

Klara har även testat appen ”Ritprata”. I den finns möjlighet att göra bildberättelser för att ge stöd till att komma ihåg olika moment, men också för att ge bekräftelse på att aktiviteten utförs som den ska. För aktiviteten tvätta fotades alla moment, från att sortera tvätten till att lägga in den i maskinen, fylla på tvättmedel, hänga den och lägga in den i garderoben igen. Tillsammans med Klara gjordes en bildberättelse med ljudinstruktioner. Smartkalendern användes för påminnelse om att komma igång med tvätten och när den skulle hängas och hämtas.

Philip

Philip är en kille som gärna vill vara som alla andra. Han är 33 år och bor i en egen lägenhet, inrymd i en gruppboende. Hans önskan i livet är att bo själv utan personal, att ha ett riktigt jobb att gå till i stället för daglig sysselsättning och att kanske bo tillsammans med en flickvän. Philip har inga problem med att uttrycka vad han vill och hur han vill ha det och klarar det mesta själv i vardagslivet. Han har många intressen och hittar på saker på fritiden, även om han upplever att han saknar riktiga vänner och en flickvän. Han trivs i sin lägenhet, men önskar att han hade lite mer städad och att han kom i håg att tvätta och duscha lite oftare. Philip släpper sällan in personal till sig, i alla fall inte vem som helst. Det är stökigt hos Philip och han saknar strategier och struktur för att sortera och slänga saker. Han plockar sällan undan saker, vilket gör det svårt att kunna städa och hålla ordning. Tvätten blir liggande runt om i lägenheten, soppåsar blir kvar i köket, disken bildar berg på diskbänken och gamla papper och kartonger staplas på höjden.

Philip har en enastående handlingskraft när det handlar om saker som han tycker är roligt. Han fixar resor, bokar in sig på uppdrag där han hjälper till, lagar mopeder och säljer och byter prylar på Blocket utan problem. Philip har god föreställningsförmåga, men hamnar ibland i situationer där han har svårt att föreställa sig konsekvenserna av sitt handlande och styrs ofta av impuls och lust. I projektet valde man att skapa rutiner för att göra det lättare för Philip att komma ihåg att utföra vardagssysslor på bestämda dagar i veckan (tvätta, duscha,

diska, plocka undan) samt skapa struktur för att underlätta genom förändret av aktiviteter i hemmet.

Philip har en egen smartphone som han alltid har med sig. Han har främst använt den för att skicka sms och ringa med. Den har inte tidigare använts som ett hjälpmedel. Philip får stöd för att själv lägga in vad som skall göras varje vecka, hur ofta, vilka tider och på vilken dag i telefonens kalender. Alla aktiviteter läggs in med ljudpåminnelse.

Philip saknar sorteringsstrategier, vilket innebär att han tvättar alla kläder tillsammans i samma grader, efter att personalen påpekat behovet av att tvätta. Han ser sällan själv behovet, då tvätten inte ligger i tvättkorgen utan är utspridd i lägenheten. En sorteringsstruktur skapades med trådbackar i badrummet, märkta med bilder på kläder och tvättgrader. Miljöanpassningen skulle möjliggöra för Philip att sortera tvätten och samtidigt se vilken tvätt han behövde prioritera först. För att komma ihåg att lägga den smutsiga tvätten i badrummet lade Philip en påminnelse i kalendern.

Då Philip hade flera skåp med porslin, som han använde innan han såg behovet av att diska, blev diskbänken så full att han inte fick någon överblick och disken tedde sig ohanterlig. För att ge stöd bestämdes att anpassa antalet porslin, bestick, kastruller och glas till ett ensamhushåll. Philip ställde undan allt, utom två tallrikar, två bestick, två glas och så vidare i ett köksskåp och avslutade med att sätta ett tejpatt kryss över skåpet. I projektet gjordes även ett sorteringsstöd för återvinning av sådant som Philip samlade på sig till exempel toalettrullar, snusdosor, reklamblad, kartonger och papper. Det för att hjälpa Philip att få bort skräp från golv och bänkar, men också för att ge stöd i att göra en bedömning om när det är dags att gå till återvinningscentralen.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis upplever man att projektet har varit en mycket positiv erfarenhet för alla deltagarna. Trots en relativt kort testperiod har tekniken inneburit att projektdeltagarna har hittat nya strategier att förenkla sin vardag. Projektet har gett personal en ökad kunskap om hur teknologi och miljöanpassningar kan kompensera och komplettera personalstöd och ge förutsättningar för ökad delaktighet, självständighet och trygghet. För Philip var digital kalender i en surfplatta ingen bra lösning, då han sällan hörde den, men han började istället använda sin egen smartphone som ett hjälpmedel. För Klara har appen "Ritprata" blivit ett fungerande verktyg, för att fortsätta utveckla självständighet och trygghet.

Resultatet visar på att välfärdsteknologi och miljöanpassningar ger personer med intellektuella funktionsnedsättningar bättre förutsättningar att leva som andra. Tekniken kan på ett enkelt sätt skapa begriplighet och tydlighet till sådant som kan vara svårt att förstå eller hantera. Teknologi fungerar också som ett kommunikationsredskap, minnesstöd, planeringsstöd, att förstå tid eller bekräfta att man gjort rätt. I Trollhättans stad förbereder man sig på att rusta verksamheter inom Omsorgsförvaltningen för att hantera en framtid med nya möjligheter i en allt mer teknologisk värld.

Personer med intellektuella funktionsnedsättningar är, för att hantera sina svårigheter i vardagslivet, oftast hänvisade till personalstöd, särskilda boendeformer och sysselsättning enligt LSS, vilket inte alltid gynnar en optimal delaktighet och självständighetsutveckling. Inte sällan anses förmågan att klara av ett eget boende nedsatt, på grund av omfattande tillsyns- och omvårdnadsbehov alla tider på dygnet. Att stödet till personer med nedsatt beslutsförmåga inte endast utgörs av personal är av vikt, då det är ett stöd som är sårbart och inte alltid gynnar personens möjlighet till delaktighet och självständighet. Kunskap om hur och vilka välfärdsteknologiska produkter som skulle kunna kompensera eller komplettera det stöd som idag ges av personal är bristande.

Användandet av teknik i vardagen kan också skapa förutsättningar för ett mer självständigt liv. För Klara innebar bildberättelsen i appen "Ritprata" att hon efter några gånger tvättade sin tvätt helt utan personalstöd. Bilderna i surfplattan gav henne möjlighet att göra momenten i rätt ordning, få bekräftelse på att hon gör rätt och samtidigt stärka sin tillit till sin egen förmåga. Klara fick också möjlighet att testa en bildberättelse i surfplattan, för att göra pannkakssmet självständigt, med samma upplägg som i tvätt-situationen det vill säga foton på momenten samt inspelade instruktioner. Vid första testen klarade Klara att göra smeten helt självständigt. "Ritprata" skulle kunna ge Klara den trygghet hon saknar för att testa nya aktiviteter på egen hand. Att vara beroende av personal för att göra aktiviteter utanför boendet begränsar Klara i hennes fritidsliv.

För Philip är självständighet viktigt, han önskar bo i egen lägenhet och leva som andra. Det är svårt att hitta teknologi som kan kompensera svårigheten att *göra det som man redan vet att man bör göra men ändå inte gör*. Utvärderingen av projektet visade att Philip hade blivit hjälpt av de miljöanpassningar som genomförts, medan det visade sig vara svårare att få tekniken att kompensera för de svårigheter som Philip hade. Philip diskade nu oftare, eftersom han inte hade något att äta på om han inte diskade. Behovet blev synligare och disken blev mindre. Ofta handlade det om att det var svårt att bryta de aktiviteter som han gjorde när han egentligen borde göra något annat till exempel duscha eller tvätta. För Philip

hade testperioden kanske behövt vara längre, för att kunna motivera och få honom att se fördelarna med teknikstödet. Philip har en stark integritet och avstår ofta från stöd från personal, vilket talar för att han skulle behöva ha ett annat stöd än personalstöd för att vara självständig i sitt vardagsliv.

Under projekttiden har man problematiserat och reflekterat över vilka svårigheter och hinder som kan finnas i relation till att arbeta med teknik som stöd. Även om det under projekttiden inte fanns direkta risker eller hinder så har det identifierats sådant som skulle kunna bli frågor att hantera inför framtiden. Som exempelvis hur påverkas arbetet av stödpersonalens inställning till att använda teknologi som stöd eller vilka etiska ställningstagande kan behöva göras där personalstöd i viss grad kan komma att ersättas med teknikstöd?

Se sid 33, Sammanställning 5: "Försöksverksamhet i Trollhättans stad. Valfärdsteknik som stöd för personer med intellektuella funktionsnedsättningar."

Miljöanpassningar

En ökad andel internationella studier betonar sambandet mellan livskvalitet och en genomtänkt design för äldre. Det är lika viktigt för den som är drabbad av demenssjukdom att få använda sin mentala förmåga, utföra aktiviteter i dagligt liv, engagera sig i meningsfulla aktiviteter och umgås med andra människor, som för den som är förskonad från denna sjukdom.

De flesta av oss är beroende av att den miljö vi vistas i passar våra särskilda behov. Detta ställer konkreta krav på miljön, inte minst om det är äldre personer som bor och vistas där. Det handlar bland annat om hur rummen är planerade, om ljus- och färgsättning och stimulans.

Att pröva om och hur miljöanpassningar kan användas för att minimera begränsnings- och tvångsåtgärder har varit ett spännande uppdrag och resultaten från försöksverksamheterna visar att det med enkla åtgärder går att göra stora förbättringar.

En vägledning har tagits fram med fokus på hur färgsättning, inredning (utrustning, möbler etcetera) och ljussättning påverkar, underlättar och stödjer aktivitets- och delaktighetsförmåga ur ett 24-timmarsperspektiv. Materialet innehåller en faktadel samt checklistor som kan användas som inspiration i den egna verksamheten. Till materialet finns även ett vetenskapligt underlag. Utgångspunkten är Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom, Socialstyrelsen 2010.

Se sid 33, Sammanställning 6 och 7: "Miljöanpassningar som bidrar till ökad delaktighet".

Belysning av etiska frågeställningar

Vid utveckling och användning av olika former av teknologier för att stödja personer med nedsatt beslutsförmåga uppkommer olika etiska frågeställningar som behöver hanteras. Inom ramen för detta uppdrag har professor Lars Sandman på Borås högskola fått i uppdrag att belysa välfärdsteknologi ur ett etiskt perspektiv. Dessa etiska frågeställningar är viktiga eftersom vård och omsorg baseras på och kringgärdas av ett antal olika etiska värden och normer. Detta betyder inte nödvändigtvis att all användning av teknologi är etiskt problematisk, tvärtom kan det vara så att användningen av en viss teknologi istället kan visa sig mer etiskt fördelaktig än andra åtgärder för att uppnå ett visst mål eller hantera ett visst problem.

I detta uppdrag, som gäller personer med nedsatt beslutsförmåga och inte alltid fullt ut själva kan ta ställning till användningen av teknologin, blir det än mer viktigt att beakta de etiska aspekterna. För att den etiska bedömningen inte ska bli godtycklig och beroende av enskilda medarbetare krävs både stöd och verktyg. Bedömningen ska vara en strukturerad del av beslutet om att använda teknologin. På samma sätt är det väsentligt att en mer övergripande etisk bedömning sker i samband med utveckling av välfärdsteknologier för personer med nedsatt beslutsförmåga.

En del i ett sådant stöd har varit att ta fram ett frågeformulär som kan ligga till grund för en mer strukturerad bedömning, där man inte missar de etiska aspekterna. I rapporten från Borås högskola presenteras innehållet och strukturen för ett sådant frågeformulär och det finns planer på att låta frågeformuläret ligga till grund för utvecklingen av ett IT-stöd som kan ge möjlighet till överskådlighet och dokumentation. Frågeformuläret är ett underlag för reflektion och beslut och ger möjlighet att gå tillbaka till det som har dokumenterats.

Se sid 33, Sammanställning 8: "Etisk bedömning vid användning av välfärdsteknologi för personer med nedsatt beslutsförmåga".

Upphandling

Utvecklingen av teknik och digitala tjänster går snabbt. Det medför att det ställs andra krav eller mer specifika krav än tidigare på det som ska köpas in till verksamheter där personer med nedsatt beslutsförmåga befinner sig. Teknikutvecklingen ger många nya kommunikationsvägar och möjligheter till lägre kostnader, men eftersom tekniken är ny är behovet av omvärldsanalys stor och det gäller att kunna utnyttja teknikens möjligheter. För att använda tekniken rätt krävs samarbete mellan kompetenser på olika områden. Den nya digitala teknikens stora mängd av möjligheter gör det än mer viktigt att val kan baseras både på erfarenhet av tekniken och på verksamheten som tekniken skall ingå i. Både det fast uppkopplade Internet och det

mobila kräver kunskap, ansvar och kontroll vid installation. Kunskap om välfärdsteknologins krav på kommunikation kan inte förväntas hos en användare av tekniken utan måste finnas hos den organisation som erbjuder den.

En kartläggning av hur Sveriges kommuner använder IT och teknikstöd (Hjälpmiddelsinstitutet, 2013) visade att det fanns en insikt bland kommuner om välfärdsteknologins betydelse men att få produkter på marknaden kommit till användning. Bristande kompetens bedömdes vara ett hinder och många kommuner uppgav att de hade haft behov av stöd vid upphandling av tekniktjänster.

För att få mer erfarenhet om upphandling av välfärdsteknologi har intervjuer gjorts på fyra olika ställen i Sverige. En gruppintervju med Göteborgs stad, en intervju med en representant från Västerås stad och telefonintervjuer med hjälpmedelskonsulenter har utförts. Därefter har ett samtal, med utgångspunkt från utskickade frågor, genomförts där fokus har varit på hur upphandlingarna har fungerat, hur de gick tillväga i upphandlingsprocessen, vilket stöd de hade eller vad de skulle önskat sig för stöd, positiva och negativa erfarenheter. En konsult anlätades för att beskriva infrastrukturen för IKT, mobilnätsanslutningar och deras tekniska möjlighet samt vilka faktorer som är av betydelse för välfärdsteknologins kommunikation.

Se sid 33, Sammanställning 9: "Upphandling inom uppdraget Teknisk utveckling inom vård och omsorg om personer med nedsatt beslutsförmåga" samt Sammanställning 10: "Telekommunikationstjänster för välfärdsteknologi "för alla – överallt".

Information och kommunikation

De kommunikativa insatserna syftar till att uppfylla målen om ökad kunskap kring välfärdsteknologi och miljöanpassningar för att förebygga tvång och begränsningar.

- Kommunikationsmålen i uppdraget är att förmedla att varje individ har rätt att leva ett självständigt liv och vara delaktig i beslut som rör henne själv. Det ska ge ökad kännedom om hjälpmedel, teknik och miljöanpassningar för personer med nedsatt beslutsförmåga som ökar individens självständighet, trygghet, aktivitet och delaktighet.
- Att förmedla kunskap via goda exempel är en av strategierna. Ett material har tagits fram som samlat erfarenheter och exempel från försöksverksamheterna som har deltagit i projektet. Se sid 33, Sammanställning 11: "Välfärdsteknologi och miljöanpassningar. Goda exempel från särskilt boende och daglig verksamhet".

- Materialet om miljöanpassningar har nämnts tidigare. Försöksverksamheterna har haft möjlighet att testa detta material under projektets gång och det har varit mycket uppskattat. Detta material kommer att vara en praktisk hjälp att ha till hands ute i verksamheterna. Checklistan kan skrivas ut eller sparas i datorn.
- I uppdraget ingick att ta fram ett informationsmaterial som skulle kunna användas som vägledning vid upphandling.

Ett webbaserat studiecirkelmaterial kring användning av mobiltelefoner och surfplattor har producerats av Demensförbundet och Studieförbundet Vuxenskolan. Detta material riktar sig till personer med kognitiva funktionsnedsättningar som vill lära sig att använda mobiltelefon och/eller surfplatta. Förhoppningen är att exempelvis personer med demenssjukdom i ett tidigt sjukdomsskede genom att delta i denna studiecirkel ska få möjlighet att lära sig att använda sina mobiler eller surfplattor och annan välfärdsteknologi som kan vara ett stöd i vardagen för ökad självständighet. Materialet finns på Studieförbundet Vuxenskolas webbplats www.sv.se/allakansurfa.

Tillsammans med övriga delprojekt genomfördes ett seminarium på Svenska demensdagarna 14–15 maj 2014 i Karlstad. Uppdraget har också presenterats på olika kommunutbildningsdagar.

MFD har sen tidigare en webbutbildning kring kognition, teknik och hjälpmedel på webbplatsen www.mfd.se. Den har uppdaterats i avsnitten om vägar och rätt matchning för att hitta rätt produkt.

MFD planerar att presentera resultat och erfarenheter från delprojekten vid olika konferenser under 2015.

Avslutning

Uppdraget har visat att välfärdsteknologin har potential att öka aktivitetsnivå, delaktighet och självständighet och även möjligheten att minska användningen av begränsningar och tvång. Teknologi kan också minska beroendet av personalstöd, vilket framförallt efterfrågas av personer med LSS insatser. Användningen kan skapa bättre förutsättningar att på mer jämlika villkor få ta del av samhällslivet, vilket är en mänsklig rättighet och en förutsättning för ett gott medborgarskap för den enskilde.

Teknikanvändning stärker möjligheten till ökad aktivitet, självständighet och trygghet för de målgrupper som det prövats för. Trots den korta tid uppdraget har haft, och att de målgrupper vi valt behöver lång tid för att träna in och lära sig använda ny teknik, visar resultaten från försöksverksamheterna att exempelvis användning av surfplattor ger goda effekter. De har använts på olika sätt, inom demensvården för aktivering, reminiscens och avledning. Inom LSS-verksamheterna för kommunikation, struktur i vardagen och att mer självständigt klara sina vardagssysslor. Alla fem försöksverksamheter har sett så stora fördelar att man kommer att köpa in fler surfplattor till sin verksamhet. Dock pekar alla på vikten av att det måste finnas stöd hos ledningen för att det ska fungera och att tillgång till Internet är nödvändigt.

När det gäller miljöanpassningar så är resultaten från demensboenden goda. Framförallt har ett traditionellt boende i Västerås lyckats mycket väl med att med små kostnader genomföra tydliga förbättringar och tillsammans med ett nytt larmsystem öppnat upp tidigare låsta dörrar och trapphus. Miljöanpassningar inom LSS verksamheterna har handlat om att hjälpa personer i eget boende att få en ökad möjlighet att själva klara de aktiviteter som krävs i ett hem. De miljöanpassningar som genomförts på daglig verksamhet har haft som syfte att öka möjligheten till sinnesstimulering samt att göra lokalerna mer tydliga och begripliga.

Etiska frågeställningar har diskuterats under projektiden. En synpunkt som framkommit är att många personer med nedsatt beslutsförmåga har många tolkningsförträdare, det kan vara assistenter, anhöriga, god man och personal. Att hitta sätt så att målgruppen, personer med nedsatt beslutsförmåga, ska kunna få mer utrymme för egenbestämmande är viktigt. Frågan om ställföreträdare för personer med nedsatt beslutsförmåga, hanteras av den pågående utredningen om beslutoförmögna personers ställning i hälso- och sjukvård, tandvård, socialtjänst och forskning som väntas bli klar under hösten 2015. Frågan om samtycke är grundläggande men den verkar inte vara lika tydlig och diskuteras inte i samma utsträckning

för personer med LSS-insatser som inom demensvården. Sannolikt har användningen av BPSD-registret (Beteendemässiga och Psykiska Symtom vid Demens) inom demensområdet bidragit till att öka kunskapen hos personalen och lyfta frågor kring samtycke och därmed även kring begränsningsåtgärder.

Upphandlingsdelen är komplex. Det som framkommit är önskemål om att få tillgång till kunskap och erfarenheter som andra som infört välfärdsteknologi fått, och att någon aktör tar ansvar för detta och att när man som kommuntjänsteman får uppdrag kring upphandling av välfärdsteknologi har någon att vända sig till. Frågan kommer att uppmärksammas i MFD:s nya uppdrag om digitala tjänster och välfärdsteknologi.

Användningen av förskrivningsbara hjälpmedel varierar. De som främst används är förflyttningshjälpmedel, äta/drickahjälpmedel och hygienhjälpmedel. Kognitiva hjälpmedel används i mindre utsträckning trots att målgrupperna i detta uppdrag har kognitiva nedsättningar. Varför bilden ser ut på detta sätt finns det sannolikt flera förklaringar till. Kunskap om kognitiva nedsättningar och hjälpmedel är fortfarande ganska låg och när personer med demenssjukdom flyttar till särskilda boenden är ofta sjukdomen långt framskriden. Men det bör finnas utrymme att förbättra möjligheterna till orientering i tid och rum med hjälp av förskrivningsbara hjälpmedel.

Med all sannolikhet kommer konsumentprodukter som surfplattor och mobiler att ersätta en del av de förskrivningsbara kognitiva hjälpmedlen. Det som behövs är metoder och vägar att hitta rätt. Vilka appar kan fungera? Ska man ha en mobil eller surfplatta? Vem ansvarar för inläring och support? Ska arbetsterapeuter inom vård och omsorg ha denna uppgift? Att lägga ansvaret för teknikanvändning på boendestödjare kan ge ett mycket godtyckligt förfarande. Vissa kommer att få det stöd de har behov av medan andra blir utan.

När försöksverksamheterna letade teknik för att kompensera eller komplettera de behov av stöd som behövdes, insåg man att det saknades eller fanns behov av vidareutveckling vad gäller teknik för målgruppen. Det var svårt att finna teknologiska hjälpmedel som skapar bättre förutsättningar för social mobilisering, hitta vänner, delta på fritidsaktiviteter och möjliggöra för personer med funktionsnedsättningar att delta på egna villkor. Det saknas enkla appar för att exempelvis bedöma vad som fattas i kylskåpet, gärna med koppling till inköpslistor med bilder. Det finns många matappar att tillgå, men de saknar enkelhet, tydligt bildstöd och är ofta fulla med reklam. Det finns också ett behov av en bank med korta instruktionsfilmer eller bildberättelser som är möjliga att redigera utifrån användarens behov av stöd. Exempelvis på att borsta tändarna, tvätta fönster, göra en varm smörgås i

mikrovågsugnen och så vidare, filmer som på ett enkelt sätt kunde delas och användas av många.

Diskussioner kring juridiska aspekter är ständigt aktuella när det gäller välfärdsteknologi och samtycke. Inom ramen för detta uppdrag har inga specifika juridiska gränsdragningar behövts göras men frågan behöver få en bredare genomlysning. Socialstyrelsen föreslår i sin slutrapport att man genomför en grundlig undersökning, – en så kallad rättsutredning, – av befintlig lagstiftning för ta reda på mer exakt vad som gäller ifråga om skydds-, tvångs- och begränsningsåtgärder, likaväl som olika typer av samtycken.

Uppdraget har visat att det saknas kunskap på verksamhetsnivå för att kartlägga behov av teknologiskt och miljöanpassat stöd för personer med funktionsnedsättning, såväl som att det saknas metoder för att finna rätt sorts teknik eller anpassning i miljön, utifrån den enskildes egna förutsättningar.

En reflektion kring boenden som framkommit under uppdragstiden är om det gör skillnad om det är fastighetsstyrd verksamhet eller en verksamhetsanpassad fastighet? Utifrån erfarenheter ses ett tydligt behov av att fastigheter där vård och omsorg bedrivs i större omfattning bör anpassas för verksamheten. Fastighetens utformning kan bidra till att sätta begränsningar för personer med demenssjukdom till exempel möjligheten att orientera sig och hitta till sin bostad. Fysiska begränsningar kan även bidra till en ”instängd arbetsmiljö” för den som utför vård och omsorg. Att arbeta med implementering av ny teknik kan bidra till nya möjligheter för metodutveckling. Det bör bli tydligare för kommuner att det finns stora vinster att göra vid om- och nybyggnation av boenden om alla aspekter beaktas. Vem bygger man för, vilka behov har personen som ska bo där? Hur bygga och inreda för att få bort begränsningsåtgärder?

Att det varit fyra delprojekt inom samma uppdrag, med samordningsansvaret liggande på Socialstyrelsen, har varit värdefullt. Totalt har samordningsgruppen, bestående av representanter från de fyra uppdragen, haft möten vid 11 tillfällen. Gruppen har fungerat som ett diskussionsforum som gett stöd och synpunkter till respektive uppdrag. Tidigt enades samordningsgruppen om tanken på en nollvision vad gäller tvång och begränsningar inom vården och omsorgen om vuxna. Det innebär att alla var överens om att tvång och begränsningar på sikt inte ska förekomma. För att nå målet behöver vården och omsorgen om vuxna få stöd för att bli bättre och effektivare på att undvika och förebygga tvångs- och begränsningsåtgärder, likaväl som situationer som riskerar att övergå i tvång och begränsningar.

Sammanställning av material som tagits fram i uppdraget

1. Försöksverksamhet i Västerås stad.
Kan användning av välfärdsteknologi och åtgärder i boendemiljö minska begränsningsåtgärder?
2. Försöksverksamhet i Östersunds kommun.
Hur kan ny teknik bidra till en mer meningsfull dag för personer med nedsatt beslutsförmåga?
3. Försöksverksamhet i Värmdö kommun.
Teknisk utveckling inom vård och omsorg om personer med nedsatt beslutsförmåga.
4. Försöksverksamhet i Täby kommun.
Välfärdsteknologi och miljöanpassningar.
5. Försöksverksamhet i Trollhättans stad.
Välfärdsteknik som stöd för personer med intellektuella funktionsnedsättningar.
6. Miljöanpassningar som bidrar till ökad delaktighet.
7. Checklista – miljöanpassningar som bidrar till ökad delaktighet.
8. Etisk bedömning vid användning av välfärdsteknologi för personer med nedsatt beslutsförmåga.
9. Upphandling inom uppdraget Teknisk utveckling inom vård och omsorg om personer med nedsatt beslutsförmåga.
10. Telekommunikationstjänster för välfärdsteknologi
”för alla – överallt”.
11. Välfärdsteknologi och miljöanpassningar.
Goda exempel från särskilt boende och daglig verksamhet.

Materialen i sammanställningen finns att tillgå på Myndigheten för delaktighet.

Teknisk utveckling inom vård och omsorg om personer med nedsatt beslutsförmåga

Rapport

Vuxna personer med nedsatt beslutsförmåga kan ha svårigheter att fatta välgrundade beslut. Det kan medföra att de i sin vardag blir beroende av stöd, till exempel i form av olika hjälpmedel eller genom att andra vägleder dem.

Myndigheten för delaktighet (MFD) har fått i uppdrag av regeringen att stödja utvärderingar av miljöanpassningar, teknik och användning av hjälpmedel samt att ta fram informationsmaterial som beskriver teknisk utveckling inom området och som kan användas som vägledning vid upphandling.

Myndigheten för delaktighet

Box 1210, 172 24 Sundbyberg

Besöksadress: Sturegatan 3

08-600 84 00

info@mfed.se

www.mfed.se

Serie A 2013:0062